

ИСТРАЖИВАЊЕ ИНСТИТУТА ЗА ПЕДАГОШКА ИСТРАЖИВАЊА О УЧЕЊУ НА ДАЉИНУ

Досадашња искуства – путоказ за даљи рад

Услед обуставе редовне наставе и хитног преласка на учење на даљину, истраживачи су настојали да опишу и сагледају динамику процеса учења на даљину из перспективе различитих актера образовног система

Учење на даљину пружа могућност индивидуализованог приступа ученицима, развијања дигиталних компетенција, коришћења разноврсних материјала за учење, подстицања самосталности и веће ангажованости ученика, као и веће укључености родитеља у процес образовања деце. С друге стране, одсуство живе комуникације и социјализације, тешкоће при праћењу и оцењивању ученика, недостатак дигиталних ресурса, преоптерећеност наставника, као и немогућност да пружи адекватну подршку и помоћ ученицима, највећи су недостаци учења на даљину из перспективе наставника.

Ово су неки од закључака опсежног истраживања о учењу на даљину током трајања првог таласа пандемије изазване корона вирусом, које су припремиле и реализовале научне сараднице Института за педагошка истраживања из Београда др Смиљана Јошић, др Ивана Ђерић и др Нада Шева. Услед обуставе редовне наставе и хитног преласка на учење на даљину, истраживачи су настојали да опишу и сагледају динамику процеса учења на даљину из перспективе различитих актера образовног система. Подаци су прикупљени посредством онлајн упитника, који су креирани посебно за ученике средње школе, учитеље и наставнике, родитеље и стручне сараднике.

Пандемија је образовне системе приморала да процес учења организују у онлајн контексту и многе земље довела у ситуацију да за кратко време припреме и реализују учење на даљину за скоро 1,5 ми-

лијарди ученика широм света. Наш образовни систем креирао је бројне иницијативе (нпр. ТВ школа, Моја учионица ТеслаЕду, Дигитална Србија, Национални образовни портал), али се суочио и са многим тешкоћама током припреме и реализације учења на даљину, што је потврдило и ово истраживање. Наставници у Србији такође су примењивали различите стратегије у раду са ученицима, покушавајући да на професионалан начин одговоре на изазове са којима су се суочили. Чет апликације (Вајбер, Воцап, Месинџер, Зум) биле су незаобилазан алат у свакодневном раду за 60 одсто наставника и 86 одсто учитеља. Већина школа није имала припремљене платформе за реализацију учења на даљину, а конференцијске или видео-позиве за цело одељење највише су користили професори средњих школа. Мали број учитеља и наставника ослањао се само на ТВ часове. Наставници су ђацима слали материјале за учење које и иначе користе у раду, али су се и сами сналазили да их обезбеде. За 73 одсто учитеља и половину наставника настава преко канала јавног сервиса била је корисна, али је око 58 одсто ученика средњих школа рекло да нису гледали ТВ часове, а 28 одсто је то чинило повремено.

– Један од конкретних разлога зашто у том периоду ТВ настава није била препозната као оптимално решење јесте што наставне јединице на телевизији нису биле у сагласју са тренутним наставним планом који су наставници и ученици практиковали (најчешће су ученици те теме прошли и по неколи-

ко месеци раније). Сада нам се чини да је са почетком нове школске године Министарство просвете ушло боље припремљено и да су све школе и ученици пошли са истих стартих позиција, те да ће вероватно ТВ настава бити више коришћена у образовном процесу, барем када је реч о ученицима старијих разреда – казује Смиљана Јошић.

Подсећа да је ТВ настава била једна од иницијатива коју је спровела већина образовних система у свету, јер многе породице и школе нису имале довољно дигиталних ресурса и интернет конекцију.

– Такође, постоје и разлике међу наставницима и учитељима у погледу вештина извођења наставе у том контексту, као и у редовној настави. Није једноставно да задржите пажњу и заинтересованост деци довољно дуго на ТВ, а не смемо да заборавимо да деца уче кроз односе са другима и активност, што ТВ ипак не омогућава. Ипак, у ситуацији пандемије то је била мера која је из позиције система била сасвим оправдана. Да бисмо донели валидну процену о квалитету ТВ наставе било би потребно да се анализирају видео-садржаји, које су ученици пратили телевизијским путем, како бисмо сазнали шта је потребно учинити да они буду занимљивији, кориснији и учинковитији – каже Јошић.

Пружање јасних, потпуних и правовремених повратних информација једна је од најважнијих наставничких вештина, како у редовној настави тако и током учења на даљину. Просветни радници имали су највише дилема како да процене да ли су ђаци били самостални у учењу, свесни су да је у ситуацији учења на даљину ученике тешко поуздано оценити. Формативно праћење за многе наставнике представљало је оптерећење, због великог броја ђака и задатака које треба прегледати. Ипак, велики број учитеља и наставника свакодневно је исправљао задатке и слао ученицима повратне информације, неки два до три пута, а неки једном недељно. И средњошколци потврђују да су добијали повратне информације у вези са домаћим задацима, најчешће два до три пута у току недеље. Међутим, скоро сваки пети ученик истиче да наставници никад нису дискутовали са њима о домаћим задацима, 37 одсто каже да јесу једном недељно, а 30 одсто два до три пута недељно. Стручни сарадници указују да током наставе на даљину није увек могуће дати квалитетна и додатна објашњења, када ђаци нешто не разумеју, а половина анкетираних стручних сарадника навела је да су деца добијала непотпуне повратне информације.

– Питање квалитетне повратне информације једна је од најважнијих педагошких вештина у раду са децом, а под тим се подразумева да

она буде јасна, прецизна, увремене и усмерена на напредак и развој ученика. У том смислу пружање повратне информације захтева улагање времена и додатног напора подједнако за све актере у настави. И наставници су изразили притужбе да је то захтевно у онлајн окружењу, а неки наставници се не осећају компетентним да то чине, али имамо и оне који су истакли да су у периоду пандемије коначно имали времена да ученицима пруже свеобухватније повратне информације. Верујемо да су процене ученика валидне, нарочито на старијимзрастима, иако варирају у различитим срединама – истиче Јошић.

Континуирана комуникација и редовно информисање просветних радника били су важан аспект ефикасне реализације учења на даљину. У прва два месеца пандемије струч-

је овај проблем најмање изражен у породицама у којима деца похађају средњу школу. За десет одсто учитеља и седам одсто наставника велико ограничење представља што нису технички опремљени, а то је понекад проблем за петину анкетираних. Трећини је ограничавајући фактор што немају довољно интернета у пакету који поседују.

Просветни радници, посебно учитељи, приликом организације учења на даљину имали су помоћ родитеља. Четвртина учитеља казује да нису имали довољну подршку стручних сарадника и директора, с чим се слаже 18 одсто наставника.

Око 80 одсто родитеља чија су деца у нижим разредима основне школе потврђују да је успостављена рутина свакодневног учења, тај проценат нешто је мањи у вишим разредима основне школе – 70 одсто, али

ПРВА НЕДЕЉА НАЈДИНАМИЧНИЈА

Истраживање са средњошколцима једино је од лонгитудиналних истраживања које су наше саговорнице урадиле током периода наставе на даљину. Оне су током тог периода 150 средњошколаца из различитих градова Србије питале у више временских тачака како уче и како се мења њихов начин учења током тог периода. Показало се да су прве недеље ђаци учили у просеку само осам сати недељено, што је значајно мање времена него да су регуларно похађали наставу. – Ово је разумљиво јер је та прва недеља била врло динамична за све, тек су се постављали материјали, остваривао се контакт са наставницима, успостављала се технолошка подршка потребна за овакав вид наставе. Додатно, та настава се одвијала у кризној ситуацији, која је свима била непозната и изазивала одређену забринутост. Средњошколци су те прве недеље углавном изјављивали да не могу да се посвете учењу, да су затрпани информацијама из школе и „стварног“ света. Овај податак је важан, јер говори како се те прве недеље направила дистинкција између школских информација, школског знања и оног знања које је њима потребно да се прилагоде новонасталој ситуацији – истиче Нада Шева. Како је време одмицало тако су се сви полако прилагођавали, а већ око православног Ускрса видело се да су ученици усталили редовне навике у учењу и да су значајно повећали број сати посвећених учењу. У том периоду највећу забринутост изражавали су за оцене и сам процес оцењивања.

– На крају школске године резултати су показали да су ученици, које смо ми пратили, били задовољни школским успехом, али су као највећу бригу изразили недостајање другара и школе, као и када ће се уопште вратити у школу и поново видети са вршњацима – казује саговорница Просветног прегледа.

ни сарадници и наставници највише су се информисали преко сајтова званичних институција, које се баве просветном делатношћу, такође су колеге биле користан извор информација, као и домаћи блогови који се баве образовањем. Просветни радници су у мањој мери трагали за корисним информацијама на иностраним сајтовима, па их је надаље потребно у томе охрабривати. Када је реч о ресурсима, стручни сарадници који су учествовали у истраживању процењују да је највећи број наставника (96 одсто) и ученика (89 одсто) имао техничке уређаје и интернет за извођење наставе на даљину. Више од половине родитеља ученика од првог до четвртог разреда основне школе морало је да дели рачунар са дететом. То је случај и са 42 одсто оних чија деца иду у више разреде осмолетке, док

зато у средњој школи скоро половина анкетираних тврди супротно. Родитељи су проценили да је њиховој деци за завршетак дневних обавеза током периода учења на даљину било потребно скоро четири сата.

Око две трећине родитеља основца сматра да су им деца имала више школских обавеза него раније, а са тим се слаже и 55 одсто родитеља средњошколаца. Међутим, тек двадесетак одсто родитеља каже да су се њихова деца скоро сваки дан осећала исцрпљено и уморно. Више од половине родитеља ученика предметне наставе у основној и средњој школи проценили су да нису компетентни да пруже подршку деци током учења, нити да их мотивишу, али су на конкретним примерима, у том процесу, родитељи показали завидне наставничке вештине.

В. Андрић

СТРУЧНИ САРАДНИЦИ КЉУЧНИ

Истраживачи указују да им је било упечатљиво што се у одговорима ученика, родитеља и наставника стручни сарадници ретко помињу и да су они у процесу наставе на даљину били невидљиви.

– Међутим, њихова улога у настави на даљину је круцијална, јер су значајан ресурс, како наставницима тако и директорима. Стручни сарадници су такође изразили потребу за већом подршком система, и нису се сналазили са количном захтева на свакодневном нивоу. Такође, одређен број стручних сарадника није био у могућности да пружи адекватну подршку наставницима у контексту припреме и извођења наставе на даљину. На пример, више од половине стручних сарадника у градовима средње величине и густо насељеним градским срединама истакло је да никада није пружило помоћ наставницима у организацији интерактивних начина рада са ученицима у онлајн контексту. Да се не би схватило погрешно, стручни сарадници су били ангажовани у организацији наставе на даљину, само што су били преплављени захтевима, морали су да „жонглирају“ између различитих актера образовног процеса и било је потребно време да се прилагоде новонасталој ситуацији – наводи Ивана Ђерић.

Сумирајући виђење стручних сарадника, Ђерић каже да су они, између осталог, приметили да нема јасних критеријума за формативно вредновање (што представља озбиљан проблем наставницима у припреми повратних информација) и да се наставници не сналазе у дигиталном простору. Имали су речи хвале за ученике, нарочито за оне који су коначно добили шансу да заблистају, јер их нису ометали вршњаци, стидљивији су у школи и боље се изражавају у онлајн окружењу, него у комуникацији уживо. Такође су исказали забринутост због оптерећености ученика и неусклађености и несарадљивости наставника са потребама ученика, што је велики извор стреса. Додатно су указали на потребу за бољим повезивањем са високошколским сектором и преузимањем модела и технолошких решења о учењу на даљину од колега са факултета.